

שכתב את חבורו קרוב לאַחַר שנת 330 אחר ספּה"נ, אבֵּל מְעִינֵי נֶעֱלַם שֶהֶשְׁרוֹן נֹזֵכַר כְּכֹר בַּמְּפַעֲלֵי הַשְּׁלִיחִים (ט', ל"ה) בַּקֶּשֶׁר עִם לָוֹד: "וְכָל הַיּוֹשְׁבִים בְּלוֹד וּבִשְׁרוֹן בָּאוּ אֵלָיו [אַל פִּטְרוֹס בְּלוֹד] וּנְכַנְסוּ בְּבֵרֵית הָאֲדוֹן". חֲבוּר זֶה קִדְּם יוֹתֵר מִמֵּאֲתַיִם שָׁנָה לְאוֹסְבִיּוֹס. אֵינן סִפֵּק אִיפּוֹא שֶׁבְדוּרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיא קִרְאוּ הַשְׁרוֹן סַתֵּם רַק לְשִׁפְלֹת הַחוּף שֶׁבֵּין יִפּוֹ וְדָאֵר וְהוּא הַמּוֹבֵן שֶׁבַּמִּשְׁנֵהוּ. אוֹסְבִיּוֹס וְהִירוֹנִימוֹס מְזַכְרִים שְׁנֵי גִלְיֹת שִׁמְשָׁם שְׁרוֹן, הָאֶחָד בֵּין הַתְּבוּר וַיִּם כִּנְרַת וְהַשְּׁנִי בֵּין יִפּוֹ וְקִיסְרִיָּה (8). עַד יְמֵי אוֹסְבִיּוֹס בְּמֵאָה הַד' וְאִפִּילוֹ עַד יְמֵי הִירוֹנִימוֹס נִמְשַׁכָּה שְׁלִשְׁלֹת הַקְּבֵלָה שֶׁל הַיְהוּדִים תּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, וְאֵינן לְהַעֲלוֹת עַל הַדְּעַת שֶׁבְּמֵאָה וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה שֶׁבֵּין סְדוּר הַמִּשְׁנָה בַּגִּלְיָל הַתַּחְתּוֹן וּבֵין חֲבוּר הָאוֹנוֹמַסְטִיקוֹן בְּקִיסְרִיָּה שֶׁעַל חוּף הַיָּם נִשְׁכַּח שֵׁם הַשְׁרוֹן שֶׁבְּעֵבֶר הִירְדוֹן וְנִתְחַדַּשׁ שְׁרוֹן עַל חוּף הַיָּם. לְסַפְקוֹתָיו שֶׁל מֵר וַיִּיץ אֵינן יִסוּד.

(7) בְּתַרְגוּם הַמִּיּוֹחַס לִיּוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל לְשִׁמְעֵא ז', י"א מוֹעֲתֻקוֹת הַמְּלִים, עַד מִתַּחַת לְבֵית כ"ר – עַד מַלְרַע לְבֵית שְׁרוֹן, וְהַכּוּוֹנָה אֵינן סִפֵּק לְשְׁרוֹן שֶׁעַל חוּף הַיָּם, כִּי רַק שְׁמָה נִסּוּ פִּלְשֵׁתִים. (8) *Onomastikon*, ed E. Klostermann, S. 162₃ 163₃.

זו ט ו ת

עַם עֲרָבִים מִמוֹצֵא יְהוּדִי מַחִיבֵר

בְּחֹדֶשׁ שֶׁעֵבֶר, בְּשַׁעַת סִיּוּר עִם מִשְׁתַּתְּפֵי מִכּוֹן הַשְּׁלִיחִים מִטַּעַם הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית בְּדְרוּם יַם־הַמֶּלֶח וְהַסְּבִיבָה, בְּקִרְתִּי אֶת מִפְעַל חֲבֵרַת הָאֶשְׁלַג וּמַחְנֵה סְדוּם. אוֹתָהּ שַׁעָה נִזְדַּמְנוּ גַם לְמַחְנֵה הָעוֹבְדִים הָעֲרָבִים, הַמוֹנָה מֵאוֹת עֲרָבִים מְכַל הָאֲרָצוֹת הַקְּרוֹבוֹת וְהַרְחוֹקוֹת. כֹּאֵן אִפְשֵׁר לְרֹאוֹת אֶת כָּל הַטִּיפּוֹסִים לְמִינֵיהֶם גַּם לְפִי חֲלוֹקָתָם הַתְּרַבּוּתִית וְהַכְּלָלִית, בִּידוּוּיִם פְּלֵאחִים וְעִירוֹנִיִּים, מִיִּשׁוּבֵיהֶן וּמִמְדַּבְּרֵיהֶן שֶׁל סוּרִיָּה, עִירָאֵק, סְעוּדִיָּה, מִצְרַיִם, סוּדָאן וְכו'. הַנְּהִירָה לְמִפְעַל הַיָּא תְּדִירָה, כִּי הַשְּׁמוּעָה שִׁישׁ שֶׁבֵר בַּחֲלֵק זֶה שֶׁל הָאָרֶץ רוּוַחַת בְּכָל רַחְבֵּי הַמּוֹרַח.

הַיַּחֲסִים עִם הַפּוֹעֲלִים הַיְהוּדִים מִמַּחְנֵה סְדוּם הֵם יַחֲסֵי אַחוּוָה וַיְדִידוּת. בְּשִׁיחָה עִם הַשׁוֹמֵר הָעֲרָבִי שֶׁל הַמַּחְנֵה הַמְּסוּדָר הַזֶּה – עַבְד־אֶל־עֻזִּי עַבְד־אֶל־לָהּ, בִּידוּוִי צַעִיר טִיפּוֹסִי שֶׁצְּמוּתוֹ שְׁחוֹרוֹת עֲבוֹתוֹת וְאֶרְכוּתוֹ – עַל חֵי הָעֲרָבִים בְּמַחְנֵה וּבְעֻבּוּדָה וְעַל אָרֶץ מוֹצֵאֵם סִיפֵר לִי שֶׁגַם הוּא מִמְּרַחֲקִים, מַחְגֵּאוֹ, מִן תְּחֵיל שֶׁעַל יַד ח'י ב'ר. וְהוּא גַם שֶׁקֵּרָא לִי בְּשִׁמּוֹתֵיהֶם שֶׁל שְׁלֹשָׁה עֲרָבִים מַחִיבֵר, הַנְּמַצֵּאִים בְּמַחְנֵה הַזֶּה. לְפִי בַּקֶּשְׁתִּי הַבִּיאֵם וְהַצִּיגֵם לִפְנֵי בַּחִיּוֹךְ:

– הֵנָּה, אֵלֶּה מִקְּרוֹבִיכֶם...

הָאֶחָד – מוֹעֵר סֵאלֶם – בַּחוּר צַעִיר, גְּבָה קוֹמָה וְרוּזָה; הַשְּׁנִי – חֲמַד עֵיל – צַעִיר שֶׁגְּבָהוּ בִּינּוֹנִי, גַּם הוּא רוּזָה וְכַחוּשׁ. צַבַּע עוֹרָם שֶׁל שְׁנֵי אֵלֶּה בְּהִיר יוֹתֵר מֵאִשֶּׁר עוֹר עֲרָבִי

רגיל אבל שום קו מיוחד אינו מבדיל ביניהם ובין האחרים. והשלישי – מחמוד אל מחמד – צעיר רחב גרם, שגבהו בינוני, אפו רחב ועורו שחור. כלם בגיל של 20–22. כל השלשה מגולחי שפם. שאלתי לפשר הדבר, ענו לי – "אנחנו עודנו 'ולאד' – צעירים". במשך כל השיחה השתתף הצעיר השלישי בפעילות רבה ודיבר תמיד על "אנחנו החיברים"; לבסוף העירו לי השומר ושני הערבים הראשונים שהוא מן ה"עביד", כלומר מגזע העבדים שבחיבר. במשך השיחה והתצלומים שצילמתי הצטופפו רבים ממחנה הערבים והקשיבו לשיחה וגם העירו הערות מטוב לב על מוצאם היהודי של החיברים; "יהוד אל-חיבר".

השלשה הנ"ל עזבו את חיבר לפני שלש שנים. הם – מקצף מִרְחֵבָה אֶלְחָסֵן שע"י אֶמְקִידָה, קרית ביִשָׁר. קרית בישר היא בירתה של ארץ חיבר ובה מושב המושל הממונה מטעם אבן סעוד. חבל ארץ זה ברוך במעיינות ובשדות פוריים. תושביו פלאחים העוסקים במזרע תבואות וירקות ובמרעה. כלם ממוצא יהודי, כך מספרים זקניהם וזאת יודעים גם כל הערבים. כיום אין שם אף יהודי אחד. כל התושבים הם מושלמים, (חנבלים). צאצאי היהודים שהתאשלמו. ויודעים הם, לפי המסורת החיה עד היום. מתי קרה הדבר. מרחבה, שעל שמו נקרא המבצר, יהודי היה ומלך גדול וגבור של שבט היהודים בזמן ה"סחאבה". מקום מושבו ומבצרו היה ה"קצר" הזה ומכאן משל על עמו. עלי אבן-אבו-טאליב מן ה"סחאבה" לחם אתו ולבסוף הכניעו, ואז התאשלמו כל יהודי חיבר מתוך כפייה. ועל שער "קצר-מרחבה" הזה ישנן כתובות, "אומרים בכתב עברי" עוד מזמן "יהוד אל-חיבר".

שאלתי וחקרתי אצלם את צורת הכתב (הם בעצמם אינם יודעים קרוא וכתוב) שהם ראוהו בעיניהם. אבל הם יכלו רק להגיד מה שאומרים היהודים כתב ערבית על הכתב הזה ושמקובל אצלם שאין זה כתב ערבי. זהו כתב שאף אחד מהערבים אינו יודע לקרוא בו וכלם אומרים שהוא "כתב יהודי". הם מיחסים, איפוא, את הכתובות בלתי המובנות להם לתושבים הקדומים היחידים שעליהם יודעים הם, כלומר ליהודים. גם במקומות רבים אחרים ישנן "כתובות עבריות", והם קראו בשמות חרות רבות הנחשבות אצלם לחרבות יהודיות מימות "יהוד אל-חיבר": סמחה-אל-עין, חזראנה, זיבראן, אל קרייה. בין חרות אל-עסמיה ע"י עין-עלי ישנה גם "חרבת בית כנסת של יהודים".

המוכתר של קצר-מרחבה-אל-חוסן הוא עֶבְד־אֶל־לַטִיף אל-שלאלי והשייכים הגדולים והידועים בחיבר כיום הם: חֶמֶד אֶבְן־מֶרְצוּד, עֶבְד־אֶבְרָחִמָאן, נַחַף מְגִירי ועוד. ספורים אלה המסופרים לפי תומם מאשרים ומחזקים את הידיעות ההיסטוריות על היהודים בחיבר.

פ. בר-אדון